Иван Ивањи и Радмила Гикић Петровић

ИСПУЊЕН ЖИВОТ И У 90 ГОДИНА

Посебно задовољство је разговор са Иваном Ивањијем, књижевником, дипломатом, преводиоцем, драматургом; безброј тема на које је саговорник имао шта да каже, поред књига које је до сада објавио. Његови романи превођени су на немачки, италијански, енглески, мађарски, словачки, словеначки. До сада је објавио: *Човека нису убили* (1954), *Кенгур, хеликоптер и други* (бајке, 1964), *Диоклецијан* (1973), *Немачке теме* (есеји, 1975), *На крају остаје реч* (1980), *Ајкула са нежним срцем и другге бајке* (1984), *Писма из Хаване, Статиста на самиту* (1984), *Константин* (1988, дорађено издање 2008), *Прескакање сенке* (1989), *Друга страна вечности: приче о смрти*, (1989), *Барбаросин Јеврејин у Србији* (1998), *Гувернанта* (2002), *Балерина и рат* (2003), *Порука у боци* (приче, 2005), *Човек од пепела* (2006), *Јулијан* (2008), *Стаљинова сабља* (2008), *Авети из једног малог града* (2009), *Слова од кованог гвожђа* (2010), *Титов преводилац* (2014), *Милијардер* (2014), *Мој лепи живот у паклу* (2016), *Мађарска револуција 1956* (2016), *Последњи потез* (2018), *Вила на Дедињу* (2019).

Рођен је 1929. године. Био је наставник, новинар, драматург, Титов преводилац на немачки језик. Превео је више од десетине књига са немачког и мађарског језика, али је преводио и са српског на немачки. Живео је на релацији Београд–Беч.

Радмила Гикић Петровић: *За читаоце часописа* Поља, *занимљиво би било да кренемо са причом о Вашим родитељима, Јеврејима, и Вашем детињству. Колико сте упамтили своје родитеље, који су убијени 1941. године?*

Иван Ивањи: Моје детињство је на први поглед идила. Родитељи обоје лекари, значи, имам бицикл, прави фудбал од коже, чак и свој чамац на Бегеју. Играм шах са оцем протом, комшијом, који има три кћерке, а фудбал у порти реформатске цркве, јер свештеник има три сина. Јеврејство је ирелевантно, чак не идем ни на какву веронауку, нека одлучим шта хоћу да будем кад одрастем. Отац и мајка немају много времена, на заједничким оброцима причају о пацијентима и оговарају колеге. Тек много касније сазнајем како су се на студијама у Немачкој очајно борили са финансијским недаћама. Заволели су се кад је мама имала 19, тата 21 годину и кренули на студије. Мама је рекламирала чарапе, тата се бавио хипнозом. Тек кад је он завршио специјализацију, а она општу медицину, венчали су се и од 1928. до 1941. живели нормално. Идила? Знамо како се завршило.

Р. Г. П.: *Као дечак, две године сте били у концентрационим логорима Аушвицу и Бухенвалду и о томе писали у књизи* Човека нису убили. *Рекли сте и да Вам је досадило да говорите о Холокаусту, и да Вас сада интересује шта се догађа данас. Па ипак, вреди нас опоменути на једно време. Шта Вас је тада одржало у животу?*

И. И.: Морам да Вас исправим, нисам две године био у логорима. Ухапшен сам 17. априла 1944. у Новом Саду, одведен у логоре у Суботици, затим у мађарском граду

Баја, у Аушвиц стигао 27. маја 1944, али сам 17. јуна пребачен у логор Бухенвалд и тек ту добио логорски број 58.116. Послали су ме у радне командосе у Магдебургу, Нидероршелу и Лангенштајн-Цвиберге, где сам ослобођен 13. априла 1945. Међутим, наглашавам да и овог часа деца умиру! Дете држи маму за руку, падају у воду и удаве се. Исто тако се неко дете држало за мамину руку па су угушени у гасној комори у Аушвицу. За мајку и за дете њихова језива смрт је иста. Ми то једва примамо к знању као што се због смрти мојих родитеља и још 6 милиона мушкараца, жена и деце пре 77 година нису бринули у Америци или Аустралији. Шта ме одржало у живот? Ваљда нагон. Нисам ја имао снаге да размишљам о томе, само некако да преживим следећи сат, следећу ноћ, следећи дан...

Р. Г. П.: *Са бајкам*а Кенгур, хеликоптер и други *као да сте направили искорак у досадашњем књижевном раду. Како се и зашто опредељујете за жанр у којем желите да пишете?*

И. И.: Збирка бајки под насловом *Ајкула са нежним срцем* штампана је први пут 1964. године. Пре тога расписан је анонимни конкурс за бајке са врло високим наградама. Добио сам прву награду. Одговор на питање зашто сам се „определио" и за тај жанр је прозаичан, што би рекли моји Банаћани „за новце".

Р. Г. П.: *Већ у роману* Диоклецијан *помињете Константина, пишете о његовом рођењу, службовању младог официра у Сирмијуму, о његовој мајци Светој Јелени итд. Ретко успео историјски роман у новијој српској књижевности. Како Вам је било живети у његовом времену док сте писали роман?*

И. И.: Ото Бихаљи-Мерин, тада главни уредник издавачког предузећа „Југославија", 1970. године припремао је књигу о Диоклецијановој палати у Сплиту са фотографијама Драгољуба Кажића, те је наручио да напишем двадесетак страница уводног текста. Прочитао сам литературу о том добу, тема ме узбудила, одустао сам од Бихаљијеве понуде, јер ми се учинило да је то тема за роман, па је прво издање романа *Диоклецијан* штампано 1973. Тачно је, у роману о Диоклецијану припремам роман о Константину, у роману о Константину о Јулијану. Било је по неколико издања тих књига, дефинитивна је у „Лагуни" изашла од 2013. до 2016. године. Текст се мења из издања у издање, јер сазнајем нове чињенице, имам нове идеје, на тим делима сам радио преко 40 година. О тим царевима има доста података – документи, едикти, службена упутства, преписке, књиге њихових савременика, легенде, али савремени писац мора да покуша да живи у оном времену, не само да пише шта су његови историјски јунаци урадили, него и које су интимне односе имали с ким, како су размишљали, а пошто је то ипак шкакљиво и одговорно, ја причу повремено прекидам и упућујем на постојеће историјске изворе. Мислим да је та трилогија – да останем при латинском начину размишљања – мој *opus summum*, најважније што сам успео да урадим.

Р. Г. П.: *Роман је на немачком језику штампан у тиражу од преко 100.000 примерака. Као да је у иностранству боље прихваћен и протумачен него код нас?*

И. И.: На немачком језику чита се у три државе, Немачкој, Аустрији и Швајцарској, а много Немаца живо расејано по свету, за књиге на немачком језику има двадесет

пута више потенцијалних читалаца, него на нашем, а на енглеском сто пута више. Због тога већи тиражи сами по себи не значе да је нека књига у другој језичкој средини боље прихваћена. Оних 100.000 примерака *Диоклецијана* у тада још источнонемачком издању штампано је због тога што је Тито *Диоклецијана* препоручио тадашњем председнику Немачке Демократске Републике Ериху Хонекеру. Њихов режим је управљао издавачком делатношћу одобравањем хартије посебно за свако издање, стране књиге су углавном излазиле у две, три хиљаде примерака, али кад је Хонекер рекао, било је хартије колико се хтело. Истовремено је *Диоклецијан* у западној Савезној Републици Немачкој продат само у неколико хиљада примерака.

Р. Г. П.: *У књизи есеја* Немачке теме, *писали сте о Гетеу, Хајнеу, Рилкеу, Брехту, Грасу (Ко је мачка, ко је миш) итд. Да ли су они у врху Ваше читалачке радозналости?*

И. И.: У време кад сам објавио *Немачке теме*, 1975. године, јесу. У рукопису још недотеран имам наставак те књиге под радним насловом *Норма и нормално*, ту настављам да пратим, на пример, Граса, али додајем и многе друге писце као Мила Дора, Габријела Лауба, Волфганга Леонхарда.

Р. Г. П.: *Научнофантастични роман* На крају остаје реч, *Ваш је SF првенац који „има за тему једну антиутопијску визију света далеке будућности Земље". Какви су то људи и већуди (вештачки људи) о којима сте писали пре четрдесет година? Јесу ли то потлачени људи који се буне против својих створитеља?*

И. И.: Наш сјајни писац научне фантастике, Зоран Живковић, чије су књиге преведене на готово све језике света, упозорио ме да се ја том књигом не придржавам „светих правила" SF-литературе. Рекао сам да је у праву, али да моја намера није ни била да пишем научну фантастику, инспирисало ме прво пресађивање срца које је 1967. извршио професор Кристијан Барнард. Тада је то била сензација, данас је рутински захват. Заплета као што је побуна вештачких људи мора да буде у пристојној књизи, баш као и понека љубав.

Р. Г. П.: *Која је од личности оставила на Вас најупечатљивији утисак а о њима сте писали у књизи* Писма из Хаване, Статиста на самиту*: Гинтер Грас, Хемфри Богарт, Ал Капоне...? Пропутовали сте светом: од Пекинга и Мајами Бича, Авантуре у Хавани, уздуж и попреко.*

И. И.: На Самиту несврстаних био сам у Титовој пратњи 1979. године, не као преводилац, јер немачки није био службени језик, него сам сваке ноћи правио билтен на десетак страница које је Тито добијао за доручак. Ја сам стварно тамо писао својој жени писма, али нисам их послао, знао сам да ћу стићи кући пре него што би отишла спором прекоморском поштом из те земље. Натраг у Београду сам се сетио да их допуним и штампам као књижицу. У Хавани је занимљива, али мени не исувише симпатична личност био Кастро, али за мене најупечатљивија особа није била у Хавани, јер је то Вили Брант. А што се тиче путовања по свету – нисам задовољан, јер су ми боравци у Немачкој и Аустрији одузели исувише времена.

Р. Г. П.: *У години обележавања XVII векова од доношења Миланског едикта (2013) поново је објављен историјски роман* Константин *(1988, 2008). Трилогија посвећена римским царевима рођеним на јужнословенском тлу. Да ли су историјске теме основ Ваше књижевне преокупације?*

И. И.: У мојој првој верзији о Константину уопште не помињем такозвани Милански едикт, сматрао сам га релативно неважним. Произвољно је и нетачно едиктом назван споразум који су потписали Константин и његов суцар Лициније, који чак није био присутан у Милану. Едикт бисмо данас назвали уставним законом. Када су Константин и Лициније потписали текст који је датиран у Милану формално је владало тројство царева, трећи члан, Максимин, тај текст није хтео да потпише. Због тога савремена наука текст који су потписали Константин и Лициније 313. године називају „споразумом из Милана". Данашњим појмовником назвао бих га законом о реституцији. Едикт о толеранцији, проглашавање хришћанства као *religio licita* – религија која се не прогања – потписао је 311. године цар Галерије, Диоклецијанов наследник. Константин и Лициније својим споразумом утврђују на који начин ће се регулисати враћање имовине хришћанским подружницама. Константин тада није био довољно снажан да спроведе своје замисли, у томе ће успети тек 325. године, када је већ сам владар целе империје, на Првом васељенском сабору. Врх наше Српске православне цркве пожурио је да преурањено слави „Милански едикт". Пошто је пре новог издања мог романа о Константину та прослава била присутна у свим медијима, ја сам темељно проучио *Споразум из Милана – Милански едикт* – превео га на савремени језик и унео у ново издање. Кладим се да ће Српска православна црква и цели хришћански свет 2025. славити годишњицу Првог васељенског сабора.

Р. Г. П.: *Да ли за* Константина *можемо рећи, мада је контрадикторан, да је он и данас симбол верске толеранције? Када кажемо да је Константин био војсковођа који је желео да руши, да је погубио своју жену и проворођеног сина, о чему пишете у роману, и као личност која се мења, да га саветници често погрешно усмеравају итд. Па ипак, да ли је погрешно проглашен за свеца, по схватању Православне цркве?*

И. И.: Да ли је погрешно Константина прогласити светитељем? Мене не занима кога ће Српска православна црква примити у клуб својих светитеља, као што ме не занима ни кога ће за свеца прогласити Римокатоличка црква, на пример, Алојзија Степинца. СПЦ је за свеца прогласила и Николаја Велимировића, који је 1934. упоређивао Хитлера са Светим Савом, написао да све зло овог света долази „од сотоне и његовог слуге, жида". Ја немам право да се мешам у унутаррелигијске проблеме. Константин је свакако био за толеранцију, хришћанство му је политички било потребно, јер је универзално.

Р. Г. П.: *Занимљива је изјава коју сте изрекли у близини Јеревана 1983. године да Вам се 17 векова чини као 17 дана?*

И. И.: Данашњица често подсећа на збивања пре 17 векова. Диоклецијан је последњи цар који наређује прогон хришћана, младић који живи у његово доба ће такође прогањати и мрзети хришћане, кроз коју деценију под Константином хришћанство

постаје згодна вера, тај ће се човек крстити, Јулијан опет одбацује хришћанство, сад се тај исти одриче те религије и куне у хеленистичке богове, а кад Констанције поново уводи хришћанство као водећу продржавну религију, поново ће примити хришћанство. Тај мој измишљени грађанин под четири режима четири пута мења своје ставове. Зар то не подсећа на неке наше суграђане?

Р. Г. П.: *Да ли сте због својих романа обилазили места о којима пишете, као на пример када сте боравили 1983. у Јерменији?*

И. И.: Нисам у Јерменију путовао због Тиридата, који је први прогласио хришћанску веру као државотворну, а био другар Константина пре него што је постао краљ; било је обрнуто, кад сам посетио Јерменију у оквиру путовања по тадашњем СССР налетео сам на податке о Тиридату.

Р. Г. П.: *Да ли нам роман* Константин *даје одговоре на питања ко је заиста први признао хришћанску веру, у којој земљи је она први пут постала државна вероисповест, ко је и када крстио Константина, ко је запалио Диоклецијанову палату?*

И. И.: Покушавам да дајем те одговоре, али опомињем да се ради о роману, о фикцији, документоване податке сам написао курзивом, односно у новом издању истакнути су посебном бојом.

Р. Г. П.: *Роман аутобиографског карактера,* Прескакање сенке, *јесте о времену проведеном у логору и о триковима како да се преживи. Са појединим људима остали сте и даље у контакту, као на пример са Адлером током целог живота, па чак и са једним лекаром из Нидероршела.*

И. И.: Значајан социолог, песник и романописац Х. Г. Адлер, као и лекар из Нидероршела, др Шарл Одик, такође писац, после рата и дугогодишњи председник општине Севр, остали су моји пријатељи, били су старији од мене, нису више живи. У роману *Прескакање сенке* само су споредне личности. Битно је како описујем лето 1945. у Магдебургу, прву љубав јунака који је преживео логор, ако овде желите признање, нећу да кријем да се ради о мојој првој љубави. Звала се Ева.

Р. Г. П.: *Књига* Барбаросин Јеврејин у Србији *говори о крсташким ратовима Фридриха Барбаросе у Србији у доба Немањића, о рату у Босни и о тајним обавештајним службама, као и о страдању Јевреја, „о последњим диносаурусима комунизма". Остали сте југоносталгичар?*

И. И.: Ја сам приликом годишњице Барбаросиног проласка кроз Србију написао приповетку и дао је *Политици*. Пошто је била исувише дугачка, објављена је у два наставка, али не на културној страници, па су неки наши историчари помислили да сам наишао на нове историјске податке и узбуђено ми телефонирали, али ја сам само пошао од тога да је Барбароса морао да има преводиоца на том дугачком путовању, а то је могао да буде Јеврејин, зашто да не? Кад је та прича већ имала неког одјека проширио сам је у роман. Не знам шта називате „последњим диносаурусима комунизма", ја највише волим шесто поглавље у коме се принц Растко, кога смо упознали на

почетку романа, јавља као Свети Сава, и тајанствену траварку Невену. Да ли сам југоносталгичар? Цитираћу Радета Шербеџију који једном написа: „Ономе ко не зна како добро се живело у то време ја не могу да помогнем."

Р. Г. П.: *Причом* Гувернанта *обухваћена је друга половина XX века, реч је о последицама Другог светског рата. Фокус приповедања чини однос између Немице Илзе и њеног штићеника, Јевреја, Виктора. Од љубави до мржње велики је понор, зар не?*

И. И.: На овом месту ћу нагласити да сам већину својих романа превео, боље речено, наново написао на немачком језику, или их написао на немачком а после поновио, али не дословно превео на српску варијанту нашег заједничког језика. *Гувернанту* сам прво написао и објавио на немачком. Роман *Човек од пепела из Бухенвалда,* такође је написан прво на немачком као *Der Aschenmensch von Buchenwald*, а на нашем језику има чак и једно поглавље више, него у немачкој варијанти.

Р. Г. П.: *Када у роману* Балерина и рат *приповедате о Титу и Ђиласу, Кочи Поповићу и Пеки Дапчевићу, када говорите о добу идеологије, о сукобу Истока и Запада, мене занима тај период књиге и уметности. У поређењу са данашњим тренутком.*

И. И.: Одговор на то питање захтевао би читав есеј, јер се Југославија од 1948. постепено отварала, брже за филм, ликовне уметности и музику, него за позориште и литературу, али несумњиво се кретала у правцу одбацивања стаљинистичких стега, које су опстајале и после раскида са СССР. У поређењу са данашњим тренутком у Србији мени је битно да се култура и уметност поштовала, подржавала, финансирала, а данас се у потпуности комерцијализовала.

Р. Г. П.: *Ређе сте се оглашавали књигама прича, зато и помињемо* Поруке у боци; *реците нам, колико аутобиографског има у Вашим књигама, колико је „литерарно отуђеног" искуства? Или су оне „дословно истините повести", да ли је стварност чудовишнија од људске маште?*

И. И.: Ја мислим да нема литературе која на неки начин није аутобиографска, ослоњена на нешто што је доживљено, ни маштарије не падају с неба него ничу из наше подсвести.

Р. Г. П.: *Роман* Стаљинова сабља *читамо као прави трилер, узбудљиво и напето до краја. О сабљи коју је Стаљин поклонио Титу, али и о Теслиним зрацима смрти. Занимљиво би било да читаоцима појаснимо и Стаљинову сабљу и Теслине зраке смрти.*

И. И.: Па волим трилере и шпијунске приче. Ту сабљу сам видео у Музеју Југославије још за Титова живота, а онда је нестала. Био сам уверен да ју је неко украо. Књига је већ давно била изашла кад ми телефонирају из музеја: „Имамо је!", „Шта имате?" „Стаљинову сабљу, да ли хоћете да је видите?" Наравно да сам хтео. Налазила се у подруму оне овалне зграде у којој је неко време живео, у којој је ухапшен Слободан Милошевић, а данас се користи за званичне разговоре и пријем највиших државних посетилаца. Тесла је своје зраке смрти нудио америчкој морнарици још за време Првог светског рата, али њена команда га није схватила озбиљно. До сада се није сазнало о

чему се радило. Тесла је био нестрпљив, прелазио са једног изума на други, а да претходне није чак ни патентирао, није их детаљно описивао. Ја не верујем да негде још има његових тајних забелешки, али реч је о роману. Ето, тај роман сам прво написао на нашем језику, а немачку верзију тек кад је сабља већ била пронађена, тако да је то у њој измењено.

Р. Г. П.: *Пре скоро петнаестак година књигом* Човек од пепела *као да сте се опрашталиод књижевне сцене о појединим темама, као да сте хтели да се „амнестирате од успомена". Како и да ли је могуће „свеопште губљење памћења"?*

И. И.: Нисам се опростио од те тематике, па човек од пепела се касније јавља на крову рушевине Савезног министарства за унутрашње послове у Београду у роману *Слова од кованог гвожђа*, а Холокауст се намеће као ноћна мора данас веома младим људима у мом најновијем роману *Вила на Дедињу.* Памћење је вечно само док је жив човек који се сећа, а ако се нечег ужасава потискује у подсвест. Прихватам Фројдово учење.

Р. Г. П.: Јулијан *је био један од ретких владара који је био начитан, бавио се филозофијом, савладао је ратничке вештине, живео је скромно, скоро испоснички. Умро 363. године под мистериозним околностима у 32. години живота. Један историчар га је назвао „последњим Хеленом на престолу римских царева".*

И. И.: Штета је што је хришћанска управа одмах после његове погибије уништила већину његових списа. Бојао сам се писања о њему, јер га је Мерешковски у свом роману приказао веома негативно, а ја сам баш њега заволео проучавајући његов живот. Поука је да чак и тако паметни људи на неки начин полуде кад стекну апсолутну власт.

Р. Г. П.: *Да ли можемо рећи да сте овом књигом написали најбољи некролог једном владару? Цитат из књиге: „Јулијан је био правичан, уздржан и скроман, достојан да влада другима јер је умео да влада собом, а његов кратак надасве испуњен живот разгоревао је машту, који је својим прегнућем остао упамћен као најтрагичнији и најплеменитији међу римским царевима."*

И. И.: Ако је тако као што сугерирате својим питањем захвалан сам и поносан.

Р. Г. П.: *Збирка приповедака* Авети из једног малог града, *по мишљењу једног критичара, „сасвим је другачије атмосфере, култивисаног и помало старинског стила који подсећа на суботичког класика Деже Костолањија". Како прихватате негативне критике? Да ли се осврћете на њих?*

И. И.: Не видим да је Костолањи утицао на мене, не ценим га нарочито. Читам критике, волео бих да их има више, важно ми је да сазнам како моји покушаји делују на друге. Критички поглед је кориснији од празних похвала.

Р. Г. П.: *Књига која је могла да буде интернационални бестселер,* Слова од кованог гвожђа, *само да је написана на једном од светских језика. Измишљени јунак Зигфрид Варлих имао је драматичну судбину, немачки дечак који је прешао драматичан пут, од принудне мобилизације у немачкој војсци, до робијања на Голом отоку. Укрштање стварносних и историјских личности. Шта је у роману аутентично?*

И. И.: Франц Ерлих је аутентична, важна личност, архитекта, као затвореник Бухенвалда он је исковао натпис на капији логора „Свакоме своје“. Позван сам да говорим на отварању изложбе његових радова у Вајмару. Тада сам проучавао његов живот, поготову што је био ратни заробљеник у Југославији. Прво сам хтео да напишем књигу о њему, али није ишло, па сам измислио личност Зигфрида Варлиха. Реч „ерлих“ на немачком значи „поштено“, човек се дакле презивао „Поштењачина“, „варлих“ значи „ваистину“. Већ тим именима сам нагласио разлику између њих двојице.

Р. Г. П.: *У вези с овим романом, реците нам како Вам је било док сте боравили у некадашњем Хитлеровом апартману у хотелу, а где су некада наврћали: Бах, Гете, Шилер, Лист, Томас Ман, а тај хотел заузима важно место у Вашем роману?*

И. И.: У том Хитлеровом апартману су спавале многе важне личности. Кад сам први пут после рата био у Вајмару, на пример, тадашњи министар иностраних послова Југославије, Марко Никезић. Једном је у Вајмар дошао председник Немачког савеза јеврејских општина, Игнац Бубис, рекли су му да је то најбоље што могу да му понуде, али можда му смета таква прошлост, а он је одговорио: „Зашто би ми сметало? Хитлер је одавно мртав, а ја сам жив!“ Слажем се с њим.

Р. Г. П.: *Да ли је Ваш страх од Зла, које је генетски усађено у човеку баш као и Добро, Ваш старачки песимизам као што сте једном рекли?*

И. И.: Није ме страх, прихватам ствари какве јесу. Горки је говорио: „Човек, то звучи гордо!“ Не знам да ли је то искрено мислио, мени не звучи нимало гордо, али кад погледам у огледало констатујем да и ја припадам тој врсти.

Р. Г. П.: *Били сте Титов преводилац за немачки језик, писали сте о томе у истоименој књизи* Титов преводилац. *Каква су Ваша сећања: да ли је било искорака из службеног протокола?*

И. И.: У најмању руку Тито је покушавао да искаче из протокола. Познато је да је успевао да побегне од својих телохранитеља. Једном сам присуствовао како је његов тадашњи ађутант, генерал Жежељ, стао у став мирно и рекао: „Друже маршале, за Вас су припремљене одаје да се одморите!“ Тито је рекао: „Нећу.“ Жежељ као да није чуо, није дао Титу да прође и рапортирао гласније: „Друже маршале, за Вас су припремљене одаје, можете да се повучете!“ Тито нервозно: „Пусти ме, Жежељ!“, међутим генерал се раздрао: „Друже маршале, Ви сте се ознојили, морате да промените кошуљу!“ Тито је отишао да пресвуче кошуљу. Ађутанти и протокол често имају последњу реч.

Р. Г. П.: *И Тито је прочитао Ваш роман* Диоклецијан. *Какав је био његов суд о књизи?*

И. И.: О томе ми ништа није рекао, али ме питао како се оноликом државом владало без ових данашњих радио-веза. Објаснио сам да су постојале курирске службе које су на одређеним станицама мењале коње, владар је за неке догађаје сазнавао са закашњењем чак и од месец дана, али знатно пре свих других, а данас те предности најчешће нема, јавност све сазнаје готово истовремено с њим. Промрмљао је да можда има нечег у томе.

Р. Г. П.: *Банатској теми враћате се романом* Мој последњи потез, *а централно место је Перлез. Зрењанин је место које волите. Дискретно питање: имате огромну архиву, коме ћете је оставити?*

И. И.: То је срећено. Мој легат преузима меморијални центар Бухенвалд, одлучио је да трајно уреди легате шеснаесторице бивших затвореника, а ја сам један од њих. Тридесетак сандука је већ тамо, а ангажовали су преводиоца за све што је на нашем језику.

Р. Г. П.: *Десетак Ваших књига је у књижарама на немачком говорном подручју, и о њима се више писало тамо него код нас. Чиме то тумачите?*

И. И.: Немачки медији више него наши данашњи негују књижевну критику. Узмимо као пример наш најстарији дневни лист, *Политику*, која има одличну позоришну и музичку критику, а веома мало објављује о новим издањима књига. Немам статистичке податке, али мислим да је то раније било другачије.

Р. Г. П.: *Да ли сте некад размишљали о „литерарним агентима"?*

И. И.: Размишљао понекад јесам, требало је да посао агента схватим озбиљније, али углавном сам своје текстове нудио сам и веровао да ће моји издавачи да се побрину за нове преводе. У последње време мој син је и мој агент. Он је уговорио издавање мојих књига код издавачког предузећа „Лагуна", а са том сарадњом сам веома задовољан.

Р. Г. П.: *Којим сте својим романом, ако можете да га издвојите, били највише испуњени и задовољни, да ли бисте и даље интервенисали у поновљеним издањима?*

И. И.: Увек највише волим што је управо објављено као што се воли своје најмлађе дете. Дозволите да се мало правим важан. Ове године је на немачком језику објављен роман *Смрт у Монте Карлу*, засад не радим на српској верзији, ове године код нас је објављен роман *Вила на Дедињу*. Иако још ни промоције није било, прво издање је распродато за месец дана, већ је штампано и друго издање. У деведесет првој години живота објављен ми је нови роман и на немачком и на српском језику. Предао сам „Лагуни" рукопис новог романа *Синови милијардера*, (наставак мог романа *Милијардер*, о коме нисмо разговарали, а прилично се добро продавао), ако успем да завршим предаћу свом аустријском издавачу нови роман *Исак и Исмаил* према библијским мотивима. Уколико моји издавачи прихвате, имаћу у својој деведесет другој години још по један роман на оба моја језика.